

*д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної кібернетики
та управління економічною безпекою,*

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9956-8816>

Іванов І.О.,

здобувач вищої освіти,

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6928-5153>

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЕКОНОМІЦІ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

За визначенням трансформація (англ. transformation) – це зміна, перетворення виду, форми, істинних властивостей і подібного чого-небудь [1].

Підхід до визначення категорії «трансформаційний процес» поєднує поняття «трансформація» і «процес», а також вказує на фундаментальні перетворення чи перебудову чогось за допомогою істотних, цільових змін. Сутність такого процесу суть полягає у перебудові підходів, зміни в структурі, цілях та механізмах, результатом чого є перехід до нового рівня існування та розвитку.

Трансформаційні процеси в економіці теж можна представити як сукупність різних змін в економічних системах. Такі зміни зумовлені низкою факторів і приводять до перетворення станів, форм та властивостей економічних систем. Трансформаційні процеси в економіці можуть відбуватись у різних формах, що включають в себе перехід від одного типу економічної системи до іншого.

Автором Є. А. Івченком [2] проаналізовано низку наукових понять трансформації у економічному контексті, визначено природу протікання трансформацій в економічному контексті і визначено, що «трансформація

позначає якісні перетворення або становлення економічної системи різного масштабу, що дозволяє перехід на новий рівень функціонування і розвитку системи, який здійснюється послідовно та безперервно на всіх рівнях економічної системи» [2, с. 3].

Науковцем О. І. Барановським [3] проаналізовано підходи науковців до визначення сутності трансформації та трансформаційних процесів. Зроблено акцент на незавершених положеннях теорії економічної трансформації. Наведено авторське бачення предметної спрямованості досліджень трансформаційних процесів в економічних системах. За визначенням науковця трансформаційні процеси в економічній системі – це «багатовимірний і багаторівневий перехід економічної системи від одного якісного стану до іншого; еволюційне перетворення, тривалі і цілеспрямовані кількісно-якісні зміни в системі економічних відносин; інститутів власності й організаційно-правових форм і принципів функціонування економічних агентів» [3, с. 11].

Автором Ю. М. Уманцівим [4] визначено концептуальні засади здійснення трансформаційних процесів в умовах глобальної конкуренції, обґрунтовано потребу державного стимулювання конкурентного середовища вітчизняної економіки для системного підходу до аналізу концептуально-методологічних засад здійснення трансформації економіки в умовах глобальної конкуренції.

У своїй роботі А. Я. Табачук [5] висвітлив напрями трансформації вітчизняної соціально-економічної системи, виснував, що трансформація економічної системи України може бути потенційним шляхом подолання кризових явищ, а також визначив першочергові завдання удосконалення макроекономічної політики [5, с. 4].

У попередніх дослідженнях авторів [6] визначено трансформаційні процеси, що впливають на підприємство та виділено низку факторів, що можуть сприяти його розвитку в умовах кризи. Авторами розроблено підхід до управління персоналом підприємства в умовах кризи з урахуванням організаційно-економічних і психологічних аспектів [6, с. 57-58].

Також у попередніх дослідженнях [7] авторами побудовано схему (модель) трансформаційних процесів в контексті механізму інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства на основі системно-процесного підходу. Така модель полягає у прямому та зворотному взаємозв'язку співвідношення:

- вхідних ресурсів, що включають в себе: інноваційний потенціал, інвестиційні ресурси, організаційно-економічні умови;
- трансформаційних процесів, зокрема: інноваційні процеси, інвестиційні процеси, організаційно-економічні процеси, інтеграційні процеси;
- прогнозованих вихідних результатів, а саме: підвищення ефективності використання ресурсів, створення нових конкурентних переваг, зростання інноваційної та інвестиційної привабливості підприємства, забезпечення довгострокової стійкості підприємства, підвищення конкурентоспроможності підприємства [7, с. 1126].

Автори схиляються до загальної наукової думки про те, що фактори, якими обумовлені трансформаційні процеси як в загальному значенні так і в вітчизняній економіці, поділяються на дві групи: зовнішні та внутрішні фактори. В аспекті економіки України основні фактори трансформаційних процесів наводяться у таблиці 1.

Таблиця 1 – Основні фактори трансформаційних процесів в Україні

Фактори трансформаційних процесів	
Зовнішні	Внутрішні
Зміна світових економічних умов	Кризові явища
Глобалізація	Неефективна структура управління
Геополітичні процеси	Суспільні зміни
Особливості міжнародної торгівлі	Природні чинники
Вплив міжнародних корпорацій	Технологічний розвиток, цифровізація

Джерело: складено авторами

Досить складно визначити, яка саме із зазначених груп факторів, як рушійна сила трансформаційних процесів в вітчизняній економіці, актуальна у даний час. Останні роки існування України як держави, в умовах постійних гібридних загроз, у тому числі триваючої невинуватої збройної агресії РФ,

демонструють те, що в основному, умовами виникнення і відбуття трансформаційних процесів є внутрішні фактори, в першу чергу такі як кризові явища, суспільні зміни і цифровізація.

Важливість постійного наукового дослідження трансформаційних процесів в економіці важко переоцінити. По-перше, вивчення трансформаційних процесів дає уявлення про причину та спосіб зміни економічних систем в часі. По-друге, розуміння факторів і закономірностей трансформаційних процесів надає можливість управляти ними. Ефективне управління трансформаційними процесами може запобігти їх стихійному виникненню і зробити їх керованими. По-третє, постійний динамічний аналіз трансформаційних процесів що відбуваються, в подальшому, дає можливість прогнозування майбутніх змін в певних секторах економіки, що у свою чергу дозволить розробити тактику і стратегію дій для адаптації до таких змін.

Отже, усвідомлення стратегічних пріоритетів трансформаційних процесів в економіці є важливою і постійно актуальною науковою проблемою. Окреслення таких пріоритетів та визначення стратегічно важливих з них нерозривно пов'язані з категорією «трансформаційна економіка».

На даний момент відсутнє єдине тлумачення категорії «трансформаційна економіка», що зумовлено, наперед, тим, що зазначене явище для його розуміння потребує різних підходів, а також сама по собі сутність поняття «трансформація» в економічному контексті, є динамічною, постійно змінюється, доповнюється та удосконалюється протягом усього часу. В межах даного дослідження наводяться окремі підходи науковців до цієї та пов'язаних з нею категорій.

Автор Т. В. Полозова [8] зазначає, що трансформаційний характер економічних процесів в національній економіці зумовлюється динамічним впливом факторів макроекономічного середовища, посиленням конкурентної насиченості ринку, активізацією інтеграційних процесів в поведінці вітчизняних підприємств та загостренням їх стратегічного протистояння.

Н. В. Сапа [9] розглядає глобальну трансформацію сучасних економічних процесів як постійно діючий фактор внутрішнього і міжнародного

економічного життя та виділяє основні підходи щодо виокремлення етапів розвитку економічної глобалізації.

Є. В. Болотіна [10] розглядає трансформацію економіки України з позиції інституціонального підходу.

О. І. Барановський [3] аналізує еволюцію, стан досліджень і підходи вчених до визначення сутності категорій «трансформація» та «трансформаційні процеси в економічних системах», будує принципи трансформації економічної системи, застосовує принципи синергізму до економічної трансформації.

У межах даного дослідження пропонується визначення основних компонентів категорії «трансформаційна економіка», що наведено на рис. 1.

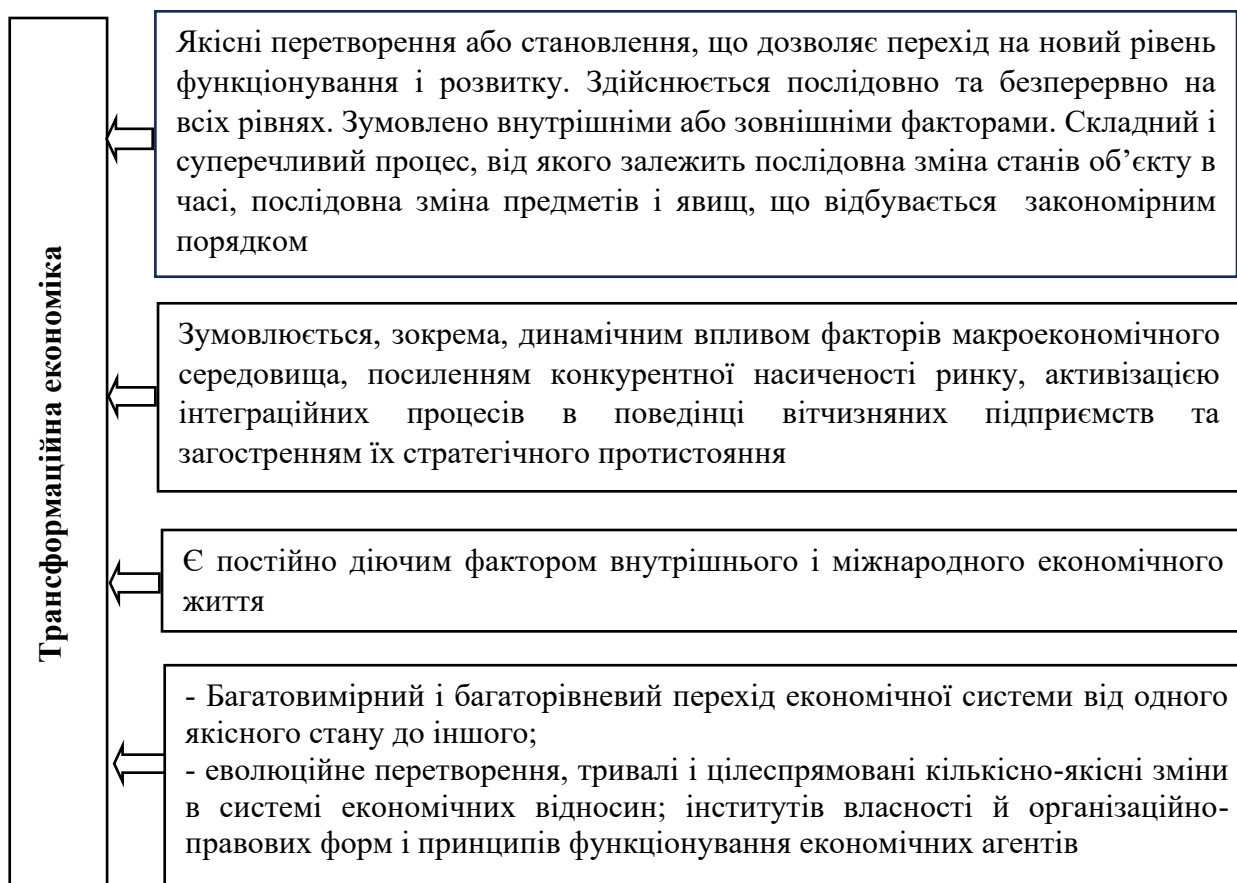

Рисунок 1 – Базові компоненти категорії «трансформаційна економіка»

Джерело: складено авторами за даними [2, 3, 8, 9]

Як зазначалось раніше, категорія «трансформаційна економіка» як явище, що нерозривно пов'язано з процесами становлення та реформування

економічної системи, є і залишається важливими предметом наукових досліджень.

Для визначення стратегічних пріоритетів трансформаційних процесів необхідне визначення конкретної мети. В межах проведених досліджень така мета визначається авторами як позитивні економічні перетворення в Україні, що приведуть до економічної стабільності, виникнення конкурентоспроможного середовища, акліматизації бізнесу в сучасних кризових умовах, інтеграція вітчизняної економіки у світову. Неможна відкинути синергетичний вплив на досягнення мети позитивних економічних перетворень, зокрема вплив: фінансових криз, економічних трансформацій у світі, цифровізації. Отже, в сучасних умовах постійних змін, масштабування, переведення наявних масивів інформації у цифрову форму (діджіталізація), стратегічні пріоритети трансформаційних процесів мають слугувати засобом виконання такого завдання.

У цьому дослідженні запропоновано визначені стратегічні пріоритети трансформаційних процесів в економіці України, що наведено на рис. 2.

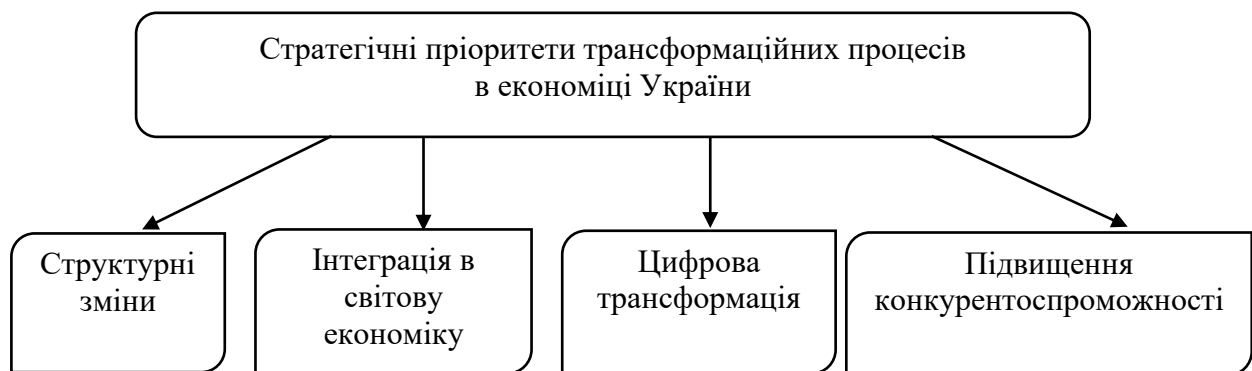

Рисунок 2 – Визначені авторами стратегічні пріоритети трансформаційних процесів

Джерело: складено авторами

Також у даній роботі надається авторське визначення кожного із вищезазначених стратегічних пріоритетів трансформаційних процесів.

Структурні зміни. Автори вважають що пріоритетними є структурні зміни в цілому у вітчизняній економіці. За своєю суттю такі зміни мають відбуватись у вигляді комплексного процесу переформування, перебудови, що охоплює організаційні та галузеві аспекти і спрямований на підвищення ефективності економіки. Такі зміни мають бути фундаментальними і охоплювати сектори, галузі та елементи економіки.

Інтеграція в світову економіку. Залучення інвестицій, впровадження інновацій і розширення ринку експорту передбачає включення вітчизняної економіки у міжнародний ринок.

Цифрова трансформація. Доступ до високошвидкісного інтернету на регіональному та державному рівні як в економічній, так і в соціальній сфері, створення нових та доступних цифрових продуктів дасть можливість для переорієнтування та переведення як бізнесу, так і публічних послуг в онлайн-формат.

Підвищення конкурентоспроможності. Досягається шляхом зниження витрат на виробництво, вдосконалення та покращення якості продуктів, що виробляються, впровадження ефективних маркетингових моделей та підвищення рівня відповідності продукту потребам споживача. Такий процес є результатом впровадження нових управлінських рішень, характеризується довгостроковістю і стосується усіх сфер діяльності підприємств.

На думку авторів врахування саме таких пріоритетів трансформаційних процесів стимулюватиме перебудову вітчизняної економіки на різних рівнях, прискорить та масштабує перехід до цифрових послуг та інфраструктури, зосередить розвиток у перспективних секторах (енергетика, ІТ, агросектор), а також якісно збільшить умови для інвестицій та інновацій.

Перелік джерел посилання

1. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. 355 с.
2. Івченко Є. А. Трансформація як поняття та підходи до його розуміння в економічному контексті. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. С. 1-9.
3. Барановський О. І. Зміст трансформаційних процесів в економічних системах. *Вісник Університету банківської справи*. 2017. № 1 (28). С. 3-14.
4. Уманців Ю. М. Трансформаційні процеси в економіці в умовах глобальної конкуренції: цифровий вимір. *Економічна теорія та право*. 2023. №2 (53) С. 75-84.
5. Табачук А. Я. Напрямки трансформації економічної системи України в умовах сьогодення. *Економіка та суспільство*. 2021. №26. С. 1-5.
6. Полозова Т. В., Митцева О. С., Іванов І. О. Організаційно-економічні та психологічні аспекти управління персоналом як фактор розвитку організації в умовах кризи. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. Тернопіль, 2024. Вип. 9. Ч. 2. С. 55-59.
7. Полозова Т. В., Іванов І. О., Помогалова Н. В. Теоретичні аспекти формування механізму інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 8(18). С. 1115-1131.
8. Полозова Т. В. Формування інноваційно-інвестиційного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Монографія. Херсон, Видавничий дім «Гельветика», 2017. 592 с.
9. Сапа Н. В. Глобальна трансформація сучасних економічних процесів: теоретико-методологічні засади. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 32. С. 190-195.
10. Болотіна Є. В. Інституціональні матриці суспільства та трансформаційна економіка України. *Бізнес Інформ*. 2016. № 10. С. 14-21.